

ISSN 2307-7778

Періодичне видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Серія:

ІСТОРІЯ

Випуск 1

Частина 2

ТЕРНОПІЛЬ

2013

УДК 93
ББК 63
Н 34

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. У двох частинах. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 1. – Ч. 2. – 185 с.

Друкується згідно з рішенням Вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка від 23 квітня 2013 р. (протокол № 9).

Головний редактор

Іван Зуляк

- доктор історичних наук, професор

Редакційна колегія:

Микола Алексієвець

- доктор історичних наук, професор

Леся Алексієвець

- доктор історичних наук, професор

Микола Бармак

- доктор історичних наук, професор

Лев Баженов

- доктор історичних наук, професор

Елла Бистрицька

- доктор історичних наук, професор

Петро Брицький

- доктор історичних наук, професор

Олександр Добржанський

- доктор історичних наук, професор

Степан Качараба

- доктор історичних наук, професор

Андрій Кліш

- кандидат історичних наук, доцент

Павло Коріненко

- доктор історичних наук, професор

Микола Литвин

- доктор історичних наук, професор

Микола Москалюк

- доктор історичних наук, професор

Віктор Савенко

- кандидат історичних наук, доцент

Борис Савчук

- доктор історичних наук, професор

Олексій Сухий

- доктор історичних наук, професор

Рецензенти:

Оксана Гомотюк

- доктор історичних наук, професор

Ольга Мовчан

- доктор історичних наук, професор

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія затверджено постановою ВАК України як фахове видання зі спеціальності "Історичні науки" від 10.03.2010 р. № 1-05/2.

У збірнику наукових праць історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та інших вузів України друкуються матеріали оригінальних досліджень, що охоплюють широке коло проблем історії України, української історичної біографістики, всесвітньої історії, джерелознавства й історіографії, історії культури, а також уміщено методологічні проблеми наукових досліджень, рецензії та огляди.

Для науковців, краєзнавців, викладачів, аспірантів та студентів і тих, хто цікавиться історією України та зарубіжних країн.

Редакційна колегія публікує матеріали, не завжди поділяючи погляди їх авторів.

За зміст публікацій, достовірність фактів, цитат тощо відповідальність несуть автори.

© Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2013

РОЗДІЛ 4. ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 94:329=161.2"18"

Ганна Сіромська

МОВНЕ ПИТАННЯ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ: ПОЗИЦІЯ РУСОФІЛІВ

У статті проаналізовано позицію галицьких русофілів стосовно мовного питання у Галичині у другій половині ХІХ ст. Особливу увагу звернено на русофільські ініціативи у сфері правопису, погляди стосовно історичного походження і розвитку української (руської) мови, суспільно-політичну дискусію навколо цієї проблеми.

Ключові слова: мова, русофіли, народовці, язичіє, правопис.

На організаційне оформлення національного руху галицьких українців безпосередній вплив мали революційні події 1848–1849 рр. ("весна народів"). Поступове надання йому політичного забарвлення активізувало серед місцевої інтелігенції роздуми про власну національну сутність, як влучно підмітив Іван Лисяк-Рудницький, – "визначення змісту своєї недавно віднайдені руської (в розумінні – української)* індивідуальності" [1, с. 427]. Важливою складовою пошуку окремішньої "індивідуальності" була мовна дискусія. Цей процес ускладнювався тим, що в Галичині існувало відразу декілька аморфних національно-політичних орієнтацій, які перебували у постійній взаємодії: українська, австро-українська, польсько-українська та російсько-українська.

Мета статті – проаналізувати позицію галицьких русофілів у дискусії навколо мовного питання у Галичині в другій половині ХІХ ст.

Об'єкт дослідження – мовне питання у Галичині другої половини ХІХ ст.; предмет – ставлення галицьких русофілів до проблеми мови і правопису.

Основу джерельної бази статті складають матеріали Центрального державного історичного архіву України в м. Львові (ЦДАЛ України), періодичні видання того часу ("Слово", "Правда"), праці учасників мовної дискусії (Б. Дідицький, Д. Вінцковський, О. Мончаловський, Ф. Свистун).

Порушену у дослідженні проблему частково уже торкалися у своїх працях українські історики, втім здебільшого у контексті розгортання русофільського руху як такого. Так, Б. Гіжовський одним із перших переконував у прагненні діячів русофільства будь-яким способом прищепити російську мову на терени галицького краю [2]. Подібної думки дотримувався і М. Павлик, котрий стверджував, що галицькі русофільські діячі займалися виключно "літературним москвофільством", тобто пропагандою російської мови [3]. У пізніший час мовне питання у Галичині ХІХ ст. стало предметом опосередкованого розгляду І.-П. Химки [4–5]. Львівські дослідники О. Аркуша та М. Мудрий твердять, що галицьке русофільство – етап відособлення від чужої польської спільноти і становлення окремої національної свідомості [6–7]. Та якщо у новітній українській історіографії можна зустріти певний плюралізм думок, то у російській історіографії ситуація виглядає дещо інакше. Свідченням цього є дослідження Н. Пашаєвої, у яких русофільський рух у Галичині розглядається у контексті історії російської культури і громадської думки. Авторка змальовує русофільський рух як протизаг українському націоналізму і невиправдано твердить, що усі русофільські діячі Галичини вважали себе частиною "єдиного російського народу" [8].

Наукова новизна цього дослідження полягає у тому, що попри певні напрацювання дослідників, поза увагою залишилось чимало важливих моментів, що можуть пролити світло на важливу проблему української історії ХІХ ст.

Поразка революції 1848–1849 рр. та відновлення союзу австрійського уряду з польською та угорською політичними верхівками за рахунок обмеження національних прав інших народів імперії (в тому числі галицьких українців), спонукали до переорієнтації значної частини галицької інтелігенції на Росію. Русофіли (москвофіли), як стали називати тих, хто орієнтувався на Російську імперію, стали шукати у російських панславистських колах союзника у боротьбі проти поляків, звинувачуючи тих в усіх своїх бідах. Наприклад, чільний діяч русофільського табору Богдан Дідицький вважав, що польське панування у Галичині спричинилося до ліквідації руської інтелігенції, внаслідок чого "[...] остался только попъ и хлопь" (тут і далі цитати подано мовою оригіналу – Г. С.) [9, с. 2].

* Тут і далі поняття "руський" не тотожне з терміном "русский".

Таким чином, у середині XIX ст. закладено підвалини для домінування русофільської течії у національному русі Галичини, що стало можливим передусім через національну несформованість галицько-русинської інтелігенції [10, с. 118]. За обставин, що склалися, русофільські настрої старої генерації галицької інтелігенції вочевидь слід розглядати також, як протиставлення "польськості" [11, с. 20] і черговим етапом становлення національної ідентичності. Таке виправдання наштотує на думку, що проросійські настрої частини галицької еліти були, принаймні на початку, своєрідним способом компенсувати комплекс неповноцінності відносно "державної" польської нації [12, с. 10]. Зараховуючи себе до "общерусского народа", галицькі русофіли прагнули протиставити полякам культурну спадщину попередніх історичних епох, трактуючи себе їх законними спадкоємцями: "[...] Признаемъ своими плоды тысячелетней культурной работы всего русского народа" [13, с. 9]. Важливими чинниками переорієнтації на Росію були також: політична вагомість Російської імперії на міжнародній арені, кількість населення і територія, які суттєво переважали набутки поляків та спільність історичного етноніма "руський" [14, с. 30]. Загалом, серед основних питань, що найбільше хвилювали галицьких русофілів були: належність/неналежність до "общерусского народа", мова, література, церква (радіше церковний обряд), лояльність до Відня і, зрозуміло, історія.

У середині XIX ст. у русофільському середовищі поширеним стало переконання, що важливою причиною духовного та культурного занепаду Галицької Русі стало те, що "літературний язык галичанъ не пользовался необходимою для его развития свободою и сдѣлался лишь предметомъ политическихъ расчетовъ, въ чемъ главная вина падаютъ на гр. Агенора Голуховского" [15, с. 129]. Русофіли надали мовному питанню надзвичайно великої ваги, про що, з-поміж іншого, свідчать слова Дмитра Вінцьковського: "[...] то есть вопросъ так само народный, якъ и наш обрядъ, и наш календарь [...]" [16, с. 22].

Уже з кінця 1850-х рр. представники галицького русофільства стали пропагувати ідею розширення прав і сфер вжитку руської мови. Ці ідеї були співзвучними із загальними тенденціями у національному русі галицьких українців, що були втягнуті у так звану "азбучну війну" і виступали проти намірів Міністерства освіти застосувати до української мови чеський правопис (проект Й. Іречека) чи взагалі латинізувати існуючий правопис (проект графа Агенора Голуховського) [17, с. 36–37]. Розглядаючи ці проекти, Б. Дідицький переконував, що у цьому складному питанні все ж переможуть русини, позаяк "розвитие же всего духовного житья полагаетъ въ свободномъ, постепенномъ движеніи къ лучшему и высокому, а не въ принагленомъ насильственномъ [...]" [18, с. 56]. До того ж, "втручання А. Голуховського у сферу чужих національних символів, одним з яких була кирилиця, тільки загострило в українського громадянства відчуття відмінності від поляків" [19, с. 92].

Відкидаючи абсолютно неприйнятні, на думку русофілів, пропозиції як Й. Іречека, так і А. Голуховського, із заявою до крайового віділу звернувся громадсько-політичний діяч Іван Наумович, котрий висловив прохання дозволити руським/українським депутатам до австрійського парламенту у діловодстві користуватися своєю рідною мовою [20]. Його позицію у цьому питанні засвідчила стаття у газеті "Слово", у якій автор переконував, що руська мова у сеймі, школі, уряді має бути не "ласкою, но конечною потребою и условіемъ супокою въ нашому краю" [21]. В одному зі своїх сеймових виступів І. Наумович зазначав: "Що скаже на тоє Европа, если довѣдается, що есть народъ въ самой серединѣ, который має претенсіи быти цивилизованнымъ народомъ, а который еще не має скорописи! Истинно, народъ европейській въ XIX вѣцѣ безъ скорописи, то славное curiosum!" [22, арк. 1].

Зважаючи на актуальність мовного питання, галицькі русофіли запропонували свій варіант виходу із ситуації, закликаючи до утвердження того, що вони називали "княжим языком" чи "языкомъ вышого слога" – язичія [23, с. 13]. Язичіє було, по суті, штучною сумішшю церковнослов'янської, української, польської та російської мов, за що Омелян Терлецький назвав його "найчудеснішою мозаїкою всіх живих, мертвих і ще ненароджених слов'янських язиків" [24, с. 72]. Загальноприйнятих норм язичія не існувало і кожен творив його як вважав за потрібне. Особливістю цього мовного витвору стало використання твердого "ы", твердого знака "ъ" та літери "ѣ" (ять). Саме це мало підкреслювати зв'язок зі "старою Руссю" та неухильну відданість традиціям [25, с. 115]. Водночас русофіл Михайло Малиновський писав: "Уживати маємъ нашего питомого галицько-руського (малоруского) языка, якъ онъ въ устахъ народа нашего жіе, и якъ его писатели наши [...] въ граматикальни правила дали [...] абы не затирати его самостоятельной рожницы отъ польского, російского (великорусского) и иныхъ славянскихъ языковъ" [26, с. 1].

Питання про захист прав руської мови та узгодження правописних норм набрали політичного забарвлення, остаточно розмежувавши русофілів і українофілів. Причина у тім, що русофільське язичіє за своєю етимологією, а певною мірою і лексикою, надто нагадувало російську мову, що не могло не турбувати українофілів. Вони наголошували: "[...] Головна ріжниця між нами и вами залежить в теоріи: ви визнаете единство руской народности, мови и літератури з російскою, ми

заявляємо твердо окремішність рущини від російщини. В практиці ж найбільше ріжнимось тим, що ми стараємось писати чистою (малоруською) мовою, а ви пишете якоюсь мішаниною малорущини з церковною и з російщиною [...] [27].

Позиція галицьких русофілів значною мірою корелювалася із російською громадською думкою щодо єдиної "общерусскої" мови, а відтак і літератури. Російські публіцисти переконували, що говорити про "окремі" літератури – це означає "дробити" розумові сили російського народу, а якщо українці навіть утворять свою власну українську літературу, то все одно не зможуть дорівнятися до того, що створила "загальноруська література" [28, с. 228]. Не виключено, що галицькі русофіли вагалися, чи треба розвивати усну мову українців як органічну мову літератури й науки. Замість цього вони спершу орієнтувалися на літературну мову освіченого прошарку, засновану на церковнослов'янських текстах, а відтак почали виступати за переймання російської як "уже готової" літературної мови не тільки для галицьких українців, але й для усіх східних слов'ян на загал [29].

Проте, заради справедливості, відзначимо, що аж до 1880-х рр. про перехід на російську мову серед галицьких русофілів взагалі не йшлося. А. Камінський з цього приводу зазначав: "[...] Галич есть русская Украина; дѣятельность для русского народа, а не для русского правительства; любовь всей русской культуры; не противопоставление одних частей другим; рациональное, а не априорное стремление к одному языку; русский язык имѣет свое мѣсто, украинский свое [...] одно и другое полноправное" [30, с. 20]. Думку про те, що українська мова не була літературною, опоненти русофіліства спростовували твердженням про літературний характер будь-якої мови, на якій написані хоча б якісь твори [31, с. 9].

Русофіли твердили, що галицькі діячі, ставши на історичне підґрунтя розвитку руської/української мови повинні прагнути до зближення галицько-руської літературної мови з "общерусским" і це рано чи пізно мало трапитись. Для цього були вагомі причини і, не в останню чергу, вплив зовнішніх чинників. "Дѣло, не въ одномъ языкѣ, а въ національной идеѣ – писав О. Мончаловський, на переконання якого справа зближення "галицько-руського книжного языка до общерусского" пішла б зовсім інакше, якщо б русофіли не зустрічали у цьому відношенні перешкод спочатку з боку уряду й поляків, а потім і з боку українофілів" [32, с. 59].

Значно далі у спростуваннях зайшов Микола Устиянович, котрий зауважив: "Не ми от Россіян берем, а тільки Россіяне от нас взяли, а если ми то, що наше, отбираем і то без процентов, кто ж нам то може взяти за зле?" [33]. Натомість Б. Дідицький, приймаючи концепцію однієї руської мови, наголошував на відмінних вимогах: "На Руси одинъ русский языкъ, а на этомъ языкѣ два выговора: малорусский и великорусский. Малорусь, узнавшій отлечительныя примѣты великорусского выговора, станеть сей же часъ говорить по русски произношеніемъ великорусскимъ" [34, с. 3].

Саме за таку позицію, що сприяла "привичаєнню галицьких Русинів до москвощини", йому дорікав Олександр Барвінський [35, с. 15]. Кирило Студинський, аналізуючи працю Б. Дідицького "Въ одинъ часъ", розцінював її як політичний засіб зросійщення галицької інтелігенції, що вносив хаос у літературній мові, спиняючи її розвиток [36, с. 4]. Проте представники русофіліського руху переважно сходились на думці, що "літературнымъ языкомъ галичанъ можетъ быти лишь общерусский съ соблюденіемъ малорусского произношенія" [15, с. 118].

Ведучи мову про правописні суперечки, не можна оминати дискусій навколо написання слова "руській/русскій" – з однією чи двома літерами "с". Щодо цього принципового питання, М. Малиновський зауважував: "Понеже писанье слова рускій двома "сс", или съ буквою "ь" (русскій, руській) сталось каменемъ претковенія, то як оно и давно писалосся, так и нынѣ най пишесся однимъ "с" [37, с. 1]. У меморіалі "Мысли для согласного поступованя галицкихъ Русиновъ въ дѣлахъ своихъ народныхъ" (1870 р.) авторства митрополита Йосифа Сембратовича, зазначалося, що різнописання слова "руській/русскій" загостило конфлікт між русофілами та народовцями [38, арк. 2].

Як зазначають львівські історики О. Аркуша та М. Мудрий, терміни "русскій" (з двома сс) і "русин", "руській" (з одним "с") відображали тогочасні уявлення про два рівні, відповідно – вищий, державницький і нижчий, локальний, позадержавний, – будови національного організму. Так, для означення народу, як національно-політичної спільноти, чи його представницьких органів використовувався термін "русскій", а для означення народу як населення – термін "русини" (зник зі сторінок русофіліських видань до кінця XIX ст.) [39, с. 258].

Захищаючи етимологічний правопис, русофіли апелювали до успішного досвіду інших народів, зокрема поляків, чехів, німців і французів [40, с. 11]. Етимологічний правопис русофілів містив інформацію про історію мови, підкреслював східнослов'янську спільність. Натомість, фонетичний правопис (принцип – "пиши, як чуєш"), за який виступали українофіли, полегшував учням навчання у школі, але при цьому обмежував зв'язки між українською та російською орфографіями. На думку народовців, свою літературну мову треба було творити на основі "живого, народного слова". Однак розпочинати цей процес з чистого аркуша не було потреби, адже за російсько-австрійським

кордоном уже були створені класичні твори української літератури. Тому більшість народовців вважала, що "[...] понеже у нас в Галичині нема ще виробленого літературного стиля, і без уйми вспільному малоруському слову такий стиль у нас окремішно вироблятися не може, то слідує нам безусловно приймати наш письменний язик з України" [41].

Народовці різко негативно виступали проти мовних ініціатив галицьких русофілів, котрих називали здебільшого "москвофілами". "[...] Москвофіли ділять наш нарід на таких, що говорять по хлопськи, "мовою пастухів і свинопасів" – писав відомий публіцист М. Лозинський, – Сьмішні вони з тим своїм діленем – так само, як той урльопник, що прийшовши з війська не хоче говорити своєю рідною мовою, тільки закидає по-польськи, то по-німецьки, гадаючи, що так буде більше по панськи" [42, с. 11]. Подібні думки висловлював і Б. Гіжовський, наголошуючи на неприпустимості гордувати "рідною, хлопською мовою", якою розмовляють мільйони простолюду, тому "та жменя (русофіли – Г.С.) повинна піти за міліонами, а не навідворот" [2, с. 36].

Наміри народовців викликали обурення у представників русофільського табору, які вкрай негативно ставилися до українського правопису авторства П. Куліша ("кулішівка"). На їх думку, він "испортил русскую правопись до нерозпознання, привель до великого баламутства" [40, с. 27]. 14 травня 1887 р. під час слухань в австрійському парламенті Василь Ковальський виступив на захист руських шкіл й етимологічного правопису, вказуючи на те, що "Мы посьдаємо вправдѣ и руски школы народни, т.е. школы, въ которыхъ языкъ рускій въ правилѣ есть викладовім, але правило се лишаєсь на паперѣ и школі ти суть только за имени руски, але не на дѣлѣ" [43]. Однак австрійська влада, у рамках австро-польського-українського порозуміння, на початку 1890-х рр. пристали на правописні пропозиції українофілів (фонетичний правопис), що стало поразкою для русофілів, які таким чином втратили вплив на школу, а відповідно на громадськість Галичини.

12 лютого 1892 р. "Русская Рада" – русофільська організація, заснована у 1870 р. з метою продовження традицій Головної Руської Ради, скерувала лист-протест у Міністерство освіти, у якому підкреслювалося: "[...] Уважаючи введенє фонетики в нашихъ школахъ вреднымъ и погубнымъ для нашей народности и св. церкви" [44, арк. 1]. Ініціативу з опротестуванням офіційного визнання фонетичного принципу побудови правопису галицьких українців підхопив і русько-народний інститут Народний Дім у Львові – культурно-просвітницька установа, що початково була покликана згуртувати навколо себе українську спільноту Галичини і слугувати консолідуючим чинником збереження національної ідентичності, проте майже з самого початку опинилась в руках русофілів. Від інституції на адресу Міністерства освіти надійшов колективний протест [40, с. 35]. Але ці домагання русофілів не мали успіху, натомість І. Франко рекомендував їм "скинути пиху з серця і працювати для того народа, користуючися його мовою" [45, с. 112].

Мовне питання, з-поміж іншого, спричинилось і до розколу русофілів на зламі XIX–XX ст. на "нових" (В. Дудикевич, Д. Марков, М. Глушкевич, І. Гринивецький), яких по праву можна називати "москвофілами" і "старих" (М. Король, О. Давидяк, Н. Глібовицький, І. Костецький). "Нові" русофіли ("новокурсники", москвофіли) вимагали беззастережного переходу на російську мову (з 1907 р. намагались виголошувати нею свої промови у віденському парламенті), ототожнюючи обидва народи за мовно-культурним критерієм [46]. Проте із досконалим володінням російською мовою у москвофілів виникали певні труднощі, для пояснення яких винаходили найрізноманітніші причини. Так, Ф. Свистун писав: "[...] Молодорусины лучше знают по великорусски, однако не пишут на семь языцѣ, ибо оно принесло бы лишь вредъ австрійской Руси – по политическимъ причинамъ" [15, с. 124].

Отже, аналізуючи позицію галицьких русофілів у мовному питанні в другій половині XIX ст., можна констатувати, що вона, з одного боку, була спрямована на пошуки національного "Я" – у напрямку становлення окремішньої національно-культурної свідомості (мова як її основа); з другого боку, світоглядна фрагментація у поєднанні з проросійською орієнтацією не дозволили їм витворити цілісної мовної концепції і заручитися підтримкою широкої громадськості. Відтак, ідеї пов'язання руської/української мови з "общеруским языком" і використання етимологічного правопису не лише не знайшли підтримки в Галичині, але й призвели до розколу в середовищі самого русофільського руху.

Список використаних джерел

1. Російська та українська ідея в Галичині // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Т.1. / [Відп. ред. Ф. Сисин; упоряд. Я. Грицак]. – Київ, 1994. – 530 с.
2. Гіжовський Б. Звідки взяли ся москвофіли / Б. Гіжовський. – Львів: Накладом "Народної Ради", 1907. – 52 с.
3. Павлик М. Москвофільство та українофільство серед Австро-русського народу / М. Павлик. – Львів: 3 Загальної друкарні, 1906. – 82 с.
4. Химка І.-П. Український національний рух в Галичині в світлі нових теоретичних праць про націоналізм і національні рухи / І.-П.Химка // Другий міжнародний конгрес українців (Львів, 22–28 серпня 1994 р.). – Львів, 1994. – Ч.1. – С. 215–220.
5. Himka J.-P. Religion and Nationality in Western Ukraine: The Greek Catholic Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1867–1900 / J.-P.Himka. – Montreal: McGill-Queens University Press, 1999. – 236 p.
- 6.

Аркуша О. Русофілство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд / О. Аркуша, М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 34. Львів: ЛНУ, 1999. – С. 231–268. 7. Мудрий М. Австрорусинство в Галичині: спроба окреслення проблеми / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – Вип. 35–36. – С. 571–603. 8. Пашаева Н. Очерки истории русского движения в Галичине XIX–XX вв. / Н. Пашаева. – Москва, 2001. – 201 с. 9. Дьдицкий Б. Открываючи нынѣшне зъ ряду XIV генеральное Собрание нашего Общества в городѣ Бродахъ / Б. Дьдицкий. – Львов: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1886. – 2 с. 10. Тишинська Є. Погодін і Зубрицький (Вирізка з Записок НТШ, Т. 110). / Є. Тишинська. – Львів, 1912. – С. 101–122. 11. Будзиновський В. Москвофілство його причини і теорії / В. Будзиновський. – Львів: З друкарні "Діла", Б.р.в. – 23 с. 12. Мудрий М. Галицьке русофілство в сучасній українській історіографії: стан і перспективи дослідження / М. Мудрий // Акценти, матеріали круглого стола / [Сост. А. Труханенко]. – Львов: Ахилл, 2002. – С. 7–16. 13. Мончаловській О. Главныя основы русской народности / О. Мончаловській. – Львов: Типографія Ставропигійського Інститута, 1904. – 22 с. 14. Макаруч С. Витоки та еволюція москвофілської ідеї в Галичині (середина XIX ст. – 1914 р.) // Акценти, матеріали круглого стола / [Сост. А. Труханенко]. – Львов: Ахилл, 2002. – С. 28–33. 15. Свистунь Ф. Гр. Агеоноръ Голуховскій и Галицкая Русь въ 1849–1859 гг. / Ф. Свистунь. – Львов: Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1901. – 162 с. 16. Вьнцковскій О. Правописаня справа / О. Вьнцковскій. – Львов: Изъ Типографи Ставропигійского Института, 1892. – 56 с. 17. Киричук О. Світоглядні засади галицького русофілства / О. Киричук // Акценти, матеріали круглого стола / [Сост. А. Труханенко]. – Львов: Ахилл, 2002. – С. 34–53. 18. Дьдицкий Б. Споръ о рускую азбуку / Б. Дьдицкий Б. – Львов: Типомъ Института Ставропигіанского, 1859. – 56 с. 19. Мудрий М. Ідея польсько-української унії та "русини польської нації" в етнополітичному дискурсі Галичини 1859–1869 років / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. Вип. 39–40. С. 83–148. 20. Слово. – Львов. – 14 (26) октобрія 1861. 21. Слово. – Львов. – 28 юнія (10 юлія) 1861. 22. ЦДІАЛ України, ф. 196, оп. 1, спр. 114, арк. 1. 23. Андрусак М. Нариси історії галицького москвофілства / М. Андрусак. – Львів: видання Товариства "Просвіта", 1935. – 79 с. 24. Терлецький О. Москвофіли і народовці в 70-х рр. / О. Терлецький. – Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1902. – 61 с. 25. Серета О. Питання української національної ідентичності у громадсько-політичному житті Галичини в 1860–1867 роках / О. Серета // III Міжнародний конгрес українців. Харків, 26–29 серпня 1996. Історія. Ч. 1. – Харків, 1996. – С. 112–116. 26. Малиновскій М. Святыи Юрь и "Dziennik Polski". Отпечатка изъ часописи "Рускій Сіонь". М. Малиновскій. – Львов, 1876. – 1 с. 27. Правда. – Львов. – Січень 1873. 28. Полещук Т. Російська громадська думка та український культурно-національний рух (1863–1876) / Т. Полещук // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 34. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 1999. С. 215–230. 29. Вендланд А.В. Русофілство: ще один український проект? Зауваги про невітлене прагнення / А. В. Вендланд. – Режим доступу: <http://www.ukrhistory.narod.ru/texts/vendland-1.htm>. 3.02.2013. 30. Каменскій А. Народники и общеруссы (ихъ историческая стоимость) / А. Каменскій. – Львов: Издательство "Слова", 1930. – 36 с. 31. Камінський А. Синтеза українства і руськості / А. Камінський. – Львів: Накладом автора, 1937. – 36 с. 32. Мончаловскій О. Литературное и политическое украинофильство (Отпечатка изъ "Галичанина") / О. Мончаловскій. – Львов: Типографія Ставропигійського Інститута, 1898. – 190 с. 33. Слово. – Львов. – 11 лютого 1861. 34. Дьдицкий Б. Въ одинъ часъ научитьсѣ Малорусину по великоруски / Б. Дьдицкий. – Львов: Въ типографіи Института Ставропигійского, 1866. – 31 с. 35. Барвінскій О. З останніх десятиліть XIX віку. / О. Барвінскій. – Львів: Накладом редакції "Руслана", 1900. – 40 с. 36. Студинський К. "В адін час". Російська мова серед москвофілів у Галичині / К. Студинський. – Львів: Б.М.В., 1936. – 15 с. 37. Малиновскій М. Святыи Юрь и "Dziennik Polski". Отпечатка изъ часописи "Рускій Сіонь". / М. Малиновскій. – Львов, 1876. – 2 с. 38. ЦДІАЛ України, ф. 196, оп. 1, спр. 18. 39. Аркуша О., Мудрий М. Русофілство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд / О. Аркуша, М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 34. Львів: ЛНУ, 1999. С. 231–268. 40. Вьнцковскій О. Правописаня справа / О. Вьнцковскій. – Львов: Изъ Типографи Ставропигійского Института, 1892. – 56 с. 41. Вечерниці. – Львов. – 22 марта 1862. 42. Лозинський М. Українство і москвофілство серед україно-руського народу в Галичині / Репринтне видання. / М. Лозинський. – Стрий: МП Опришки, 1994. – 93 с. 43. Діло. – 9 (21) мая 1887. 44. ЦДІАЛ України, ф. 196, оп. 1, спр. 114. 45. Франко І. Щирість тону і переконання / І. Франко // Літературно-науковий вісник. – Львів: НТШ, 1905. Том XXX. – С. 101–112. 46. Руслан. 29 (16) вересня 1911.

Анна Сиромска

ЯЗЫКОВОЙ ВОПРОС В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ ГАЛИЦИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА: ПОЗИЦИЯ РУСОФИЛОВ

В статтє проанализирована позиція галицьких русофілов относительно языкового вопроса на украинских землях во второй половине XIX в. Особое внимание обращено на русофильские инициативы в сфере правописания, взгляды относительно исторического происхождения и развития украинского (руського) языка, общественно-политическую дискуссию вокруг этой проблемы.

Ключевые слова: язык, русофилы, народники, язычие, правописание

Hanna Siromska**LANGUAGE ISSUE IN PUBLIC DISCOURSE OF GALICIA IN SECOND HALF OF THE XIX CENTURY: RUSSOPHILE'S POSITION**

The Galician Russophile's stance regarding language issue in the Ukrainian lands in the second half of the XIX century is analyzed. Special attention is paid to the Russophile initiatives in the areas of spelling, views concerning the historical origins and development of Ukrainian (Rus'ka) language, socio-political discussion around this problem.

Key words: language, Russophiles, Narodovtsi, jazychie, spelling.

УДК 94(477)**Оксана Гомотюк****ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.**

У статті проаналізовано становлення наукових історичних знань про український народ наприкінці XIX – початку XX ст. Автором виокремлено основні етапи цього процесу, визначено характерні риси та ключові постаті університетських центрів, наукових товариств, які відіграли головну роль у позиціонуванні історії України у науково-освітньому просторі.

Ключові слова: Україна, історія України, український народ, освітньо-науковий простір, університетські центри.

Нормативній навчальній дисципліні "Історія України" сьогодні належить помітне місце в системі освіти, оскільки інтелектуальний потенціал людини визначається не лише глибокими знаннями, але й громадянськими та національно-патріотичними якостями. В умовах проголошення незалежності змінилися концептуальні підходи до викладання "Історії України", адже це основа національної свідомості, складова культури людини та суспільства, показник державотворчого мислення. Утвердження демократичної незалежної держави, її інтеграції у світове співтовариство, відновлення національних традицій, повернення замовчуваних імен духовних світочів українського народу, слугує розвитку національної історичної науки.

Здається, відійшов у далеке минуле час, коли дисципліна "Історія України" "стартувала" у хронологічному вимірі із ХУІІ ст. На наш погляд, цікавим є осмислення процесу становлення наукових засад української історичної думки, з'ясуванні її витоків, провідних тенденцій, визначення внеску окремих інституцій та постатей з метою розуміння сучасних векторів розвитку та окреслення перспектив. Тривогу викликає гуманітарний розвиток України, що потребує кардинальних змін, оскільки його сучасний стан не відповідає викликам сьогодення. Безперечно, одну із ключових ролей має відігравати "Історія України" як навчальний курс та наука. Саме це актуалізує обрану проблематику.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні процесу становлення наукових знань про історію українського народу в період другої половини XIX – початку XX ст., в аналізі з цієї точки зору діяльності наукових осередків і провідних науковців, ролі їхніх інтелектуальних надбань у позиціонування "Історії України".

Об'єктом розвідки є діяльність наукових осередків і провідних учених означеного періоду, наукові та науково-популярні праці з історії українського народу.

Предметом дослідження є процес визрівання, становлення наукових знань про Україну та українців у другій половині XIX – початку XX ст.

Вивчення історії України, перетворення історичних знань у науку почалося у XIX ст. Проблеми культурного розвитку українців були достатньо актуальними у цьому столітті, бо не маючи власної держави, культурне будівництво, розвиток науки, науково-освітньої інфраструктури слугували позиціонуванню політичних питань. Науку на рідній мові М.Грушевський вважав запорукою існування нації. У свій час І. Франко наголошував, що "ми мусимо навчитися чути себе українцями, ... поперед усього пізнати ту свою Україну, ... щоб ми розуміли всі прояви її життя..." [1, с. 443]. Для розвитку наукової історії України в цей час найбільше зробили М. Костомаров, В. Антонович, М. Грушевський. У перші десятиліття XX ст. вивчення історії України продовжили М. Грушевський, Д. Багалій, М. Слабченко, Д. Яворницький, Д. Дорошенко, І. Крип'якевич та інші.

Постання науково-освітніх інституцій, зокрема університетів, нехай і в умовах імперського тиску Росії чи Австрії, із завданнями далеко не на користь українцям, було вагомим кроком для розвитку